

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2015, volume 40, pp. 129–139

<http://dx.doi.org/10.7163/SOW.40.9>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptg.pan.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

ZNACZENIE FUNKCJI BIBLIOTEK W ŚRODOWISKU WIEJSKIM W POLSCE

SIGNIFICANCE OF LIBRARIES' FUNCTIONS IN RURAL ENVIRONMENT OF POLAND

Anna KOŁODZIEJCZAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
ul. Dzięgiełowa 27, 61-680 Poznań
aniaka@amu.edu.pl

Zarys treści: Biblioteki publiczne w Polsce są zróżnicowane. Część z nich to skarbnice wiedzy, nastawione głównie na gromadzenie i udostępnianie zbiorów naukowych. Ich zasoby są ogromne i stale aktualizowane. Dla przeciętnego obywatela służy duża liczebnie sieć bibliotek utrzymywanych przez samorządy lokalne. Podstawowym ich zadaniem jest dostarczanie „książek do czytania” oraz działalność edukacyjno-kulturalna. Potrzeba przebudowy i wypracowania nowego wizerunku biblioteki publicznej, rozszerzającej swoją podstawową działalność o funkcje informacyjne, kulturalne i społeczne zwłaszcza na obszarach wiejskich w Polsce jest duża. Celem badawczym było określenie znaczenia, jakie spełniają biblioteki w środowisku wiejskim w Polsce. Rozwój bibliotek wiejskich wspierają dwa komplementarne programy: Rozwoju Bibliotek i Biblioteka+. W artykule przedstawiono działalność biblioteki wiejskiej w Starym Mieście jako centrum funkcji informacyjnej, edukacyjnej, kulturalnej i społecznej. Model biblioteki wiejskiej jako centrum wszelkiej informacji, w którym można się dowiedzieć praktycznie wszystkiego, preferowany w państwach zachodnich, jest w Polsce jeszcze odległy.

Słowa kluczowe: biblioteki, funkcje bibliotek, Program Rozwoju Bibliotek, obszary wiejskie, Polska.

Wstęp

Biblioteki mają w Polsce długą historię funkcjonowania i są silnie zakorzenione w społecznościach lokalnych. Podstawową przesłanką działalności biblioteki jest zaspokajanie potrzeb, a ich charakter określa sama społeczność, w życiu której dana placówka uczestniczy. Współcześnie istnienie takich placówek nabiera większego znaczenia, bowiem rozszerzają one swoją działalność, często korzystając z osiągnięć nauki i techniki. Biblioteki, funkcjonując w danym ustroju społecznym, politycznym i gospodarczym, integrują się ze środowiskiem i powinny rozwijać się adekwatnie do jego potrzeb. Założenie to nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w rzeczywistym działaniu placówki, szczególnie na terenach wiejskich.

W środowiskach wiejskich biblioteki należą do podstawowych ośrodków kultury. Obok nich funkcjonują jedynie szkoły, wiejskie domy kultury czy świetlice. Tendencja spadkowa

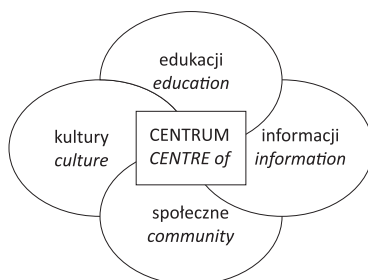
liczby bibliotek publicznych w Polsce jest zauważalna od lat 80. XX w. zarówno w miastach, jak i na wsiach. Regres w bibliotekarstwie wiejskim powodowany jest wieloma czynnikami, przede wszystkim jednak brakiem środków finansowych przeznaczonych na modernizację i rozwój. Od 1990 r. w związku z przeprowadzeniem samorządowej reformy biblioteki publiczne funkcjonują pod nadzorem samorządów terytorialnych, bo finansowanie placówek bibliotecznych należy do zadań władz lokalnych. Zmiana ta przyniosła duże korzyści, zważywszy na to, że władze samorządowe lepiej znają sytuację środowiskową i mogą podjąć odpowiednie kroki adekwatne do zapotrzebowań społeczności lokalnej w zakresie usług bibliotecznych. Jednak bardzo często placówki te przegrywają walkę o pieniądze z innymi instytucjami, bywają pomijane i niezauważane przez organy władzy. Fakt ten wynika m.in. z niedoceny roli biblioteki w społeczeństwie i niezauważania potrzeby jej rozwoju. Samorząd lokalny, projektując budżety dla podległych mu instytucji, zwykle nie dostrzega potrzeb biblioteki, która w rozgrywce o fundusze przegrywa z innymi instytucjami użyteczności publicznej (Trzupek 2010).

Celem badawczym było określenie znaczenia, jakie spełniają biblioteki w środowisku wiejskim w Polsce. Ocenę przeprowadzono na podstawie danych GUS oraz raportów z wyników działania Programu Rozwoju Bibliotek. Program ten jest realizowany w Polsce od 2009 r. przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego i Polsko-Amerykańską Fundację Wolności, która jest partnerem Fundacji Billa i Melindy Gates w przedsięwzięciu ułatwiającym polskim bibliotekom publicznym dostęp do komputerów, internetu i szkoleń. Pod uwagę wzięto również Program Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspierający rozwój publicznych bibliotek wiejskich Biblioteka+, realizowany przez Instytut Książki.

Model funkcjonowania bibliotek

Znaczenie bibliotek w przekazie informacji, wiedzy z przeszłości i teraźniejszości, w jej gromadzeniu, przetwarzaniu i udostępnianiu stale rośnie i ich rola zmienia się. Z tradycyjnych przechowujących i udostępniających zbiory, placówki biblioteczne przekształcają się w instytucje żyjące w pełnej symbiozie ze społeczeństwem. Do podstawowych zadań bibliotek publicznych należą: zaspokajanie potrzeb czytelniczych i informacyjnych, upowszechnianie czytelnictwa, organizowanie form pracy kulturalnej, rozrywki, stosowanie marketingu oraz promocja swojego działania dla integracji rozwoju miejscowego społeczeństwa (*Ustawa o bibliotekach* z dnia 27 czerwca 1997 r.).

Biblioteki publiczne w środowisku wiejskim powinny spełniać wiele funkcji, adekwatnie do zgłaszanych potrzeb społeczności lokalnej. Według J. Wołosza (2004, s. 3) „model funkcji biblioteki wyczerpują cztery obszary jej zadań, tj. jako centrum edukacji, centrum kultury, centrum informacji i centrum społeczne”. Trudno przyporządkować zakres czynności tylko i wyłącznie jednej funkcji, gdyż poszczególne obszary zadań przenikają się między sobą (ryc. 1). Funkcje kulturalne należą w większej części do sfery życia społecznego, edukacja i postęp informacyjny są również elementem składowym życia kulturowego. Biblioteka prawie nigdy nie realizuje tylko jednej funkcji, zazwyczaj powiązane są one ze sobą. Można jednak zauważyć dominujące zadania w danej placówce, które są warunkowane specyfiką danego środowiska (Trzupek 2010). Z pewnością małe biblioteki w środowiskach wiejskich nie realizują wszystkich działań przypisanych do danej sfery zadań.

Ryc. 1. Model funkcji biblioteki

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wołosz (2004).

Model of library functions

Source: own compilation based on Wołosz (2004).

Biblioteki jako ośrodki edukacji są najważniejszymi pozaszkolnymi instytucjami wspierającymi rozwój umysłowy mieszkańców. W środowiskach wiejskich funkcja edukacyjna jest szczególnie istotna, gdyż poza szkołą nie ma znaczących placówek dbających o poziom intelektualny mieszkańców. Funkcja edukacyjna realizowana jest w głównej mierze poprzez gromadzenie księgozbiór. Biblioteki publiczne wspierają pracę szkół i bibliotek szkolnych, udostępniając lektury uczniom i służąc różnego typu informacją.

Biblioteka jako instytucja publiczna realizuje szereg funkcji informacyjnych. Odpowiednie formy komunikacji i dostosowanie oferty do potrzeb użytkowników stanowią podstawę zdrowych relacji pomiędzy odbiorcą informacji a ich pośrednikiem, jakim jest bibliotekarz. Działalność małych bibliotek w środowiskach wiejskich wymaga dobrej orientacji w konkretnym środowisku. Aktualna, sprawdzona i szybka informacja we współczesnym społeczeństwie informacyjnym jest bezcenna.

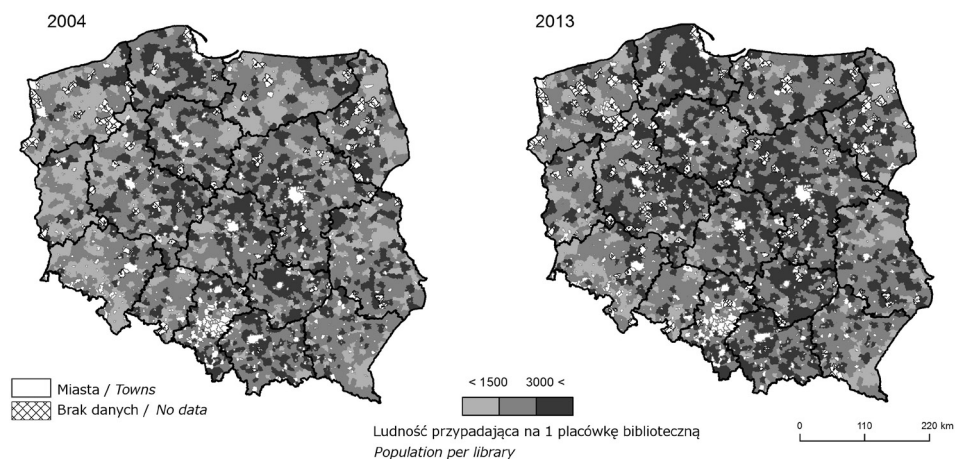
Biblioteka wiejska ma do spełnienia wobec czytelników wiele zadań społecznych, do których należą przypomnianie o ich tożsamości i kulturalnym dorobku środowiska, ukazywanie im wartości oraz tradycji lokalnych, budowanie więzi międzyludzkich i zachęcanie do rozwoju intelektualnego. Zadania te realizowane są w dużej mierze przez gromadzenie i udostępnianie regionalistów. W księgozbiornie gminnym znajdują się niekiedy pamiętki wiejskiej kultury materialnej, bazy źródłowe na temat miejscowych zwyczajów, tradycji i historii. Od operatywności bibliotekarzy zależy stwarzanie możliwości rozwoju sztuki ludowej. W tym celu bibliotekarz może zakładać różnego rodzaju kluby zrzeszające miejscowych artystów. Lokale biblioteczne mogą służyć jako miejsce prezentacji wyrobów ludowych. Wiejska placówka może być także miejscem spotkań lokalnych towarzystw kulturalnych, związków czy kół zainteresowań.

Biblioteki jako centra społeczne nie mają za sobą długich doświadczeń, z tym zadaniem muszą się zmierzyć przyszłe pokolenia. Stopień integracji polskiego społeczeństwa nie jest imponujący, dlatego biblioteki mogą i powinny czynić kroki zmierzające do poprawy organizacji społeczeństw lokalnych. Przez swoją działalność czytelniczą, kulturalną i informacyjną potrafią zmobilizować odbiorców do większej aktywności w życiu państwa, a przede wszystkim własnego regionu. Informacja propagowana i głoszona w bibliotekach podnosi poziom wiedzy potrzebnej do właściwego funkcjonowania w wymiarze społecznym. Komunikaty czynią obywateli świadomymi uczestnikami życia publicznego. Placówka biblioteczna jako centrum społeczne pełni przede wszystkim funkcje integracyjne. Biblioteki mogą organizować spotkania towarzyskie, zabawy dla dzieci i młodzieży z różnych

okazji np. andrzejkki, mikołajki, Dzień Dziecka, Tydzień Bibliotek. Spotkania stanowią dobrą okazję do pogłębienia zażyłości wśród czytelników na gruncie nieformalnym. Zainicjowane przez bibliotekarzy ogniska, wieczory i pogadanki stanowią świetną okazję do zapoznania użytkowników z biblioteką, przedstawienia jej oferty, ukazania specyfiki placówki i zawodu bibliotekarza. Stwarzają okazję do wymiany poglądów, rozwijają zainteresowania czytelnicze. Przede wszystkim jednak biblioteka to miejsce spotkań mieszkańców wsi, gdzie można podyskutować, podjąć decyzje dotyczące lokalnych spraw i problemów.

Dostępność do bibliotek wiejskich w Polsce

Dostępność do bibliotek mierzona liczbą ludności przypadającą na placówkę biblioteczną zarówno w miastach, jak i na wsi maleje. Im wyższy jest ten wskaźnik, tym dostęp do biblioteki jest trudniejszy. W 2002 r. wynosił on 2118, a w 2013 r. – 2555 osób na placówkę biblioteczną. Spadkowi liczby bibliotek w małych miejscowościach towarzyszy wzrost liczby mieszkańców. Razem procesy te sprawiają, że dostępność do bibliotek na obszarach wiejskich jest coraz gorsza i charakteryzuje się zróżnicowaniem przestrzennym. Najlepsza jest w województwach zachodniej i południowo-zachodniej Polski, natomiast słaba w województwach położonych w pasie od małopolskiego poprzez świętokrzyskie do łódzkiego i mazowieckiego oraz na północy województwo pomorskie (ryc. 2).

Ryc.2. Dostępność do bibliotek na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2004 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

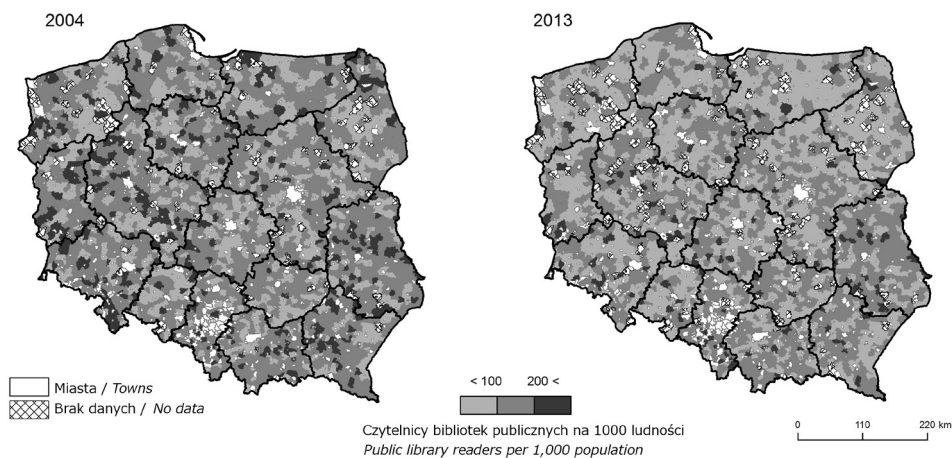
Accessibility to libraries in rural areas of Poland in the years 2004 and 2013

Source: own compilation based on CSO data.

W raporcie *Społeczny zasięg książki w Polsce w 2012 r.* (2013), w którym przedstawiono wyniki badań prowadzonych co dwa lata przez Bibliotekę Narodową, stwierdzono spadek czytelnictwa książek wśród Polaków. Najwięcej czyta się w wielkich miastach, najmniej na wsi. W 2004 r. przynajmniej jedną książkę przeczytało 63,9% mieszkańców miast i tylko 43,2% mieszkańców wsi (48,4% mężczyzn i 62,5% kobiet). Prawie 35% badanych czytelników wskazało biblioteki jako źródło pozyskiwania książek. W 2008 r. przeczytało książkę dla przyjemności tylko 11% populacji wiejskiej, a 59% wcale nie sięgnęło po lekturę.

rę. Zdaniem K. Wolf (2008) pocieszający może być jedynie fakt, że na tle obserwowanego na poziomie ogólnopolskim braku wspólnych wyborów lekturowych właśnie w środowiskach wiejskich, a konkretnie w gminach rolniczych, obserwuje się „czytelnictwo wspólnotowe” (preferowanie skromnego, tradycyjnego kanonu literatury polskiej), gwarantujące ciągłość międzypokoleniową oraz minimum porozumienia.

W latach 2004–2013 liczba zarejestrowanych czytelników bibliotek spadła, zarówno w liczbach bezwzględnych, jak i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W 2004 r. wskaźnik czytelników bibliotek na 1000 ludności wiejskiej wynosił 131, a w 2013 r. – 106. Spadek ten był widoczny na obszarach wiejskich w całym kraju. O ile w 2004 r. można stwierdzić zróżnicowanie przestrzenne tego wskaźnika, to w 2013 r. nastąpiła koncentracja tego zjawiska na obszarach wiejskich (ryc. 3).

Ryc. 3. Czytelnicy bibliotek na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2004 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Public library readers in rural areas of Poland in the years 2004 and 2013

Source: own compilation based on CSO data.

W 2004 r. powyżej 400 czytelników na 1000 ludności wiejskiej odnotowano na terenach gmin Marciszów (województwo dolnośląskie) oraz Dziwnów, Ustronie Morskie i Mielno (zachodniopomorskie), natomiast w 2013 r. nastąpił w tych gminach znaczący spadek wartości tego wskaźnika. W 2013 r. najwyższa wartość, a zarazem jedyna powyżej 400 czytelników na 1000 ludności wiejskiej, wystąpiła na terenie gminy Biała (województwo łódzkie). W tej gminie nastąpił wzrost wskaźnika z 346 czytelników w 2004 r. do 474 w 2013 r. Analizując rozmieszczenie czytelników na 1000 ludności wiejskiej pod względem funkcji gmin (Bański 2014), można stwierdzić, że w latach 2004–2013 największy spadek odnotowano na terenach wiejskich o funkcji turystycznej, takich jak nadmorskie i górskie.

Programy wsparcia rozwoju bibliotek

Rozwój bibliotek na obszarach wiejskich wspiera Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI), powołana 13 marca 2008 r. przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności. Głównym celem fundacji jest promowanie społeczeństwa informacyjnego. Or-

ganizacja kładzie duży nacisk na nowoczesne technologie informacyjne (ICT), do których dostęp, zwłaszcza w środowiskach wiejskich, jest często ograniczony i pozostaje na absolutnie niezadawalającym poziomie. Program Rozwoju Bibliotek ma za zadanie zwrócić uwagę na biblioteki wiejskie, uatrakcyjnić je i podnieść prestiż zawodu bibliotekarza. Celem programu jest odnowienie wizerunku bibliotek wiejskich i przekształcenie ich w nowoczesne placówki, spełniające rolę centrów informacyjno-kulturowo-rozrywkowych w środowisku wiejskim. Program dotyczy bibliotek obsługujących ludność zlokalizowanych na wsi i w małych miasteczkach do 20 tys. mieszkańców. Składał się z dwóch edycji i trwał do 31 grudnia 2014 r.¹

Komplementarnym projektem wspierającym również rozwój publicznych bibliotek wiejskich jest Program Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Biblioteka+”, który został przygotowany i wdrażany przez Instytut Książki. Statutowym celem projektu jest modernizacja bibliotek wiejskich przez przeobrażenie ich w nowoczesne ośrodki informacyjne. Cele te są osiąganym m.in. przez automatyzację, komputeryzację i podłączenie tych placówek do sieci internetowej, podniesienie kwalifikacji bibliotekarzy, zwłaszcza w zakresie ICT. Jednym z priorytetowych zadań jest uruchomienie ogólnopolskiego systemu komputerowego MAK+ i wprowadzenie certyfikatów dla bibliotek. Głównymi beneficjentami programu są gminne biblioteki publiczne, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek z gmin wiejskich, wiejsko-miejskich oraz miejskich (do 50 tys. mieszkańców). Kwota dofinansowania projektu może wynosić od 50 tys. zł do 1,875 tys. zł, a udział dotacji nie może przekroczyć 75% kosztów projektu². Dzięki tym programom placówki biblioteczne na obszarach wiejskich będą mogły stać się miejscami bezpłatnego dostępu do informacji, wiedzy, kultury, a przez to centrami aktywności lokalnej mieszkańców, pod warunkiem wkładu finansowego samorządu lokalnego. W miejscowościach objętych programami osoby korzystające z biblioteki mogą przeczytać na ekranie komputera najnowsze wiadomości, porozmawiać przez komunikator z rodziną mieszkającą za granicą, załatwić sprawy urzędowe. W bibliotece odbywają się różnorodne zajęcia dla dzieci i dorosłych.

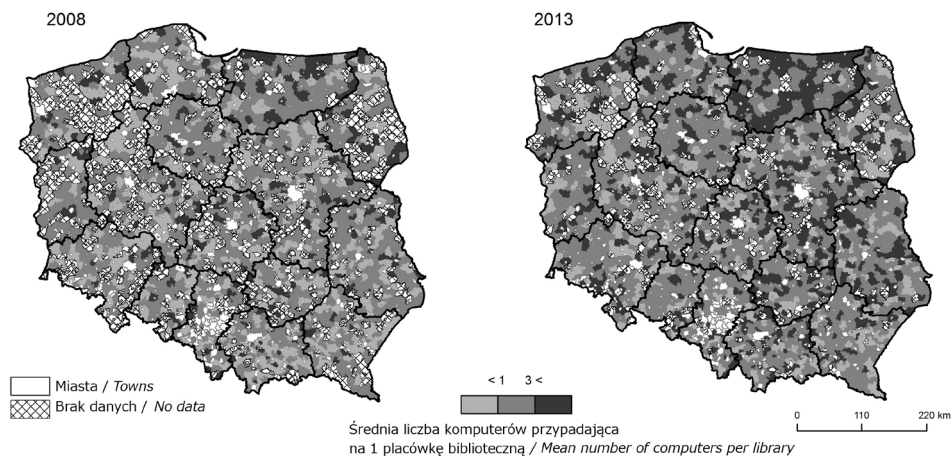
W 2012 r. znajdowało się 6382 bibliotek w obszarze potencjalnego zasięgu Programu Rozwoju Bibliotek (PRB), czyli na terenach wiejskich oraz w miastach do 20 tys. mieszkańców, co stanowiło 78% ogółu. W pierwszej lub drugiej turze programu brało udział 49% bibliotek zlokalizowanych we wsiach (Borowski 2014). Dostępność do bibliotek, które brały udział w PRB jest łatwiejsza, zarówno pod kątem potrzeb osób poruszających się na wózkach, jak i dostosowania do potrzeb mieszkańców dłuższych godzin otwarcia. Wydłużyły one czas pracy po godzinie szesnastej, a także są otwarte w soboty, natomiast biblioteki otwarte w niedzielę wciąż należą do wyjątków. Liczba książek na 1000 mieszkańców na potencjalnym obszarze działania PRB spadła w latach 2009–2012 o 4,2%. Spadek ten był też szybki w gminach biorących udział w I i II turze programu, odpowiednio o 4,2% i 4,8%. W tym czasie w skali całej Polski był to spadek o 2,9%. Zdaniem H. Borowskiego (2014) należy to interpretować jako pogarszającą się dostępność książek, szczególnie na obszarze uprawnionym do udziału w PRB. Nie widać także, aby biblioteki uczestniczące w PRB były odporniejsze na to zjawisko.

Nowoczesne technologie dostępne w bibliotekach powodują realizację funkcji informacyjnej. Sprawne komputery z dostępem do szybkiego łącza internetowego pozwalają

¹ Strona internetowa: http://www.biblioteki.org/pl/o_programie/o_programie [dostęp: 8.01.2015].

² Strona internetowa: http://www.bibliotekaplus.pl/13.6/o_programie_biblioteka.html [dostęp: 8.01.2015].

bibliotece stworzyć dostosowaną do potrzeb współczesnego użytkownika nowoczesną, atrakcyjną dla wszystkich mieszkańców ofertę. W latach 2008–2013 liczba komputerów użytkowanych w bibliotekach na wsiach i dostępnych dla czytelników zwiększyła się znacząco. W 2008 r. było ich 7915, a w 2013 r. – 12 752, czyli na placówkę biblioteczną w Polsce przypadało przeciętnie odpowiednio 1,5 i 2,5 komputera podłączonego do internetu, dostępnego dla czytelników. Wzrost ten, choć zróżnicowany przestrzennie, był widoczny na obszarach wiejskich w całym kraju (ryc. 4). Największe zmiany odnotowano na obszarach wiejskich województw warmińsko-mazurskiego, mazowieckiego, lubelskiego i świętokrzyskiego.

Ryc. 4. Dostępność komputerów dla czytelników w bibliotekach na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2008 i 2013
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Accessibility to computers for public library readers in rural areas of Poland in the years 2008 and 2013
Source: own compilation based on CSO data.

W gminach biorących udział w I turze programu na placówkę biblioteczną przypada obecnie średnio 2,9 takiego komputera – w stosunku do 2009 r. jest to wzrost o 76%. W gminach biorących udział w II turze znajduje się przeciętnie 2,6 takich komputerów, czyli o 54% więcej niż w 2009 r. W tym czasie przeciętna liczba komputerów w gminach z potencjalnego obszaru PRB, ale niebiorących udziału w programie, wzrosła o 25%, do poziomu 2,1 komputera na placówkę biblioteczną. PRB jest więc przyczyną szybszego wzrostu liczby komputerów dostępnych dla czytelnika (Borowski 2014).

W raporcie *Po co Polakom biblioteki?* (2012) stwierdzono na podstawie badań, że zaskakująco wyraźna jest rola komputerów w bibliotece w redukowaniu wykluczenia cyfrowego, bowiem aż 37% ankietowanych zetknęło się z komputerem po raz pierwszy właśnie w bibliotece. Największe znaczenie ma to dla grup, które są z wykluczeniem cyfrowym kojarzone: rolników (55%), emerytów i rencistów (48%) i bezrobotnych (52%).

Otwarcie na technologie widoczne jest w e-usługach, które świadczą biblioteki. Można je podzielić na takie, które dotyczą zdalnego dostępu do zasobów oraz komunikacji z biblioteką. Większe zaawansowanie bibliotek objętych PRB poza zdalnym dostępem do zasobów widoczne jest również w innych usługach, takich jak: powiadomienie zwrotu wypożyczonych materiałów, rezerwacja materiałów, zamówienie, przedłużenie wypożyczenia oraz dostęp do zasobów.

Według przeprowadzonych badań użytkownicy bibliotek biorący udział w programie to coraz częściej osoby młode oraz w wieku przedemerytalnym i emerytalnym. Choć ogólna liczba użytkowników jest stała lub nieco się kurczy, to biblioteki uczestniczące w programie skuteczniej przyciągają dzieci i młodzież z jednej strony, zaś osoby w średnim wieku i starsze z drugiej. Ci, którzy są pomiędzy nimi, do bibliotek chodzą coraz rzadziej. Biblioteki odwiedza także więcej dzieci z gorzej sytuowanych rodzin oraz osób niepracujących, w wieku przedemerytalnym (*Po co Polakom biblioteki?* 2012).

Biblioteki, pełniąc funkcję społeczną na wsiach, stanowią miejsce spotkań określane jako trzecie miejsce. Pojęcie trzeciego miejsca odnosi się do nieformalnych przestrzeni publicznych, w których ludzie mogą spotkać się w celach czysto społecznych, towarzyskich, nawiązywać kontakty i cieszyć się swoim towarzystwem (Oldenburg 2000). Biblioteka to miejsce publiczne i bezpłatne, szeroko dostępne i otwarte dla wszystkich. Dzięki bibliotece rodzice i babcie mają alternatywę dla bycia w domu z dziećmi w deszczowy dzień, uczniowie w oczekiwaniu na gimbusa mogą sobie sprawdzić, co nowego na portalach społecznościowych. Poza miejscem spotkań w bibliotece ludzie zdobywają nowe umiejętności: uczą się obsługi komputerów, języków obcych, poznają tajemnice internetu. Jest to możliwe dzięki coraz bogatszej ofercie zajęć i kursów oferowanych w bibliotekach nie tylko dla dzieci i młodzieży, ale także dla dorosłych. W 2012 r. kursy dokształcające dla dorosłych (np. językowe) organizowało 47% bibliotek, a zajęcia związane z hobby i zainteresowaniami skierowane zarówno do młodzieży, jak i dorosłych – 63% bibliotek objętych PRB (*Po co Polakom biblioteki?* 2012).

Bibliotekarze stopniowo odchodzą od myślenia o bibliotece tylko i wyłącznie przez pryzmat czytelnictwa (choć nadal jest ono dla nich kluczowe), powodując to, iż prowadzona przez nich instytucja daje użytkownikom korzyści nie tylko związane z czytaniem książek. Wzbogacają więc ofertę biblioteki o działania związane z nowoczesnymi technologiami i animacją społeczną. Twierdzą, że dzięki swojej aktywności będą pozyskiwać nowych czytelników i zachęcać ich do czytania książek. Organizują akcje promujące czytelnictwo, wystawy, spotkania z udziałem znanych osób, zajęcia dla młodzieży, dorosłych związanych z hobby, zainteresowaniami, spotkania dyskusyjne o książkach, filmach, zajęcia nadobowiązkowe dla uczniów czy samodzielnie kiermasze lub festyny.

Funkcjonowanie biblioteki wiejskiej w Starym Mieście – studium przypadku

Model biblioteki wiejskiej jako centrum informacyjne, edukacyjne, kulturalne i społeczne jest realizowany m.in. w bibliotece publicznej w Starym Mieście i jej dwóch filiach zlokalizowanych w Liścu Wielkim i Modle Królewskiej. Biblioteka ta położona jest w gminie wiejskiej Stare Miasto w powiecie konińskim, w województwie wielkopolskim. Zatrudnia 5 pracowników i jest jedyną instytucją kultury działającą na terenie gminy. Pomieszczenie biblioteki głównej w Starym Mieście wynosi 160 m² i jest podzielone na dwa oddziały: dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży. Duże pomieszczenia umożliwiają racjonalne i wygodne dla czytelników udostępnianie zbiorów, możliwość swobodnego zorganizowania spotkania autorskiego, lekcji bibliotecznej, nocy w bibliotece czy wystaw. Biblioteka uzyskała dotację w wysokości 942 tys. zł na budowę nowej siedziby w priorytecie *Infrastruktura bibliotek* Programu Wieloletniego Kultura+ realizowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w latach 2011–2015. Środki pozyskane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa

Narodowego stanowią 40% wartości inwestycji, której całkowity koszt wynosi 2 356 tys. zł. Pozostałe 60% nakładów to środki organizatora wnioskodawcy, czyli gminy Stare Miasto. Budynek, który powstanie, będzie spełniał najwyższe standardy nowoczesnej i przyjaznej czytelnikowi biblioteki, będzie także przystosowany dla potrzeb osób niepełnosprawnych³.

Biblioteka uczestniczyła również w Programie Rozwoju Bibliotek, w ramach którego otrzymała zestawy sprzętowe oraz przeprowadzono szkolenia informatyczne, specjalistyczne i warsztaty planowania rozwoju bibliotek. W bibliotece w Starym Mieście oraz w filii w Modle Królewskiej znajdują się stanowiska komputerowe z dostępem do internetu, z których mogą korzystać jej użytkownicy. Dostępny jest dla czytelników katalog online, gdzie nie tylko można zamówić książki do wypożyczenia, lecz sprawdzić dostępność egzemplarzy czy zapoznać się z nowościami książek.

W bibliotece prowadzone są różne warsztaty dla dzieci i dorosłych, m.in. dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjum odbyły się warsztaty fotograficzne, malarskie i etnograficzne w ramach projektu *Ocalić od zapomnienia – kapliczki i krzyże przydrożne gminy Stare Miasto* finansowanego z programu *Patriotyzm Jutra* ogłoszonego przez Muzeum Historii Polski. Biblioteka należy też do polskiej sekcji International Board of Books for Young People. Dla dzieci i młodzieży organizowane są różnorodne zajęcia i wyjazdy podczas wakacji letnich i zimowych. Organizowane są również wystawy. Duże znaczenie biblioteka przywiązuje do organizacji spotkań ze znanymi ludźmi, zwracając uwagę, aby satysfakcję z możliwości bezpośredniego kontaktu mieli zarówno dorośli, jak i młodzież. Promocja tych spotkań odbywa się poprzez lokalne media. W grudniu 2014 r. można było porozmawiać z Mariuszem Szczygłem, Elżbietą Dzikowską czy Wojciechem Jagielskim. Inną formą jest Dyskusyjny Klub Książki, który powstał jako element ogólnopolskiego programu promocji czytelnictwa zainicjowanego przez Instytut Książki. Członkowie klubu spotykają się średnio raz w miesiącu, rozmawiając o konkretnych książkach⁴. W bibliotece można więc nie tylko wypożyczyć książkę lecz zaspokoić inne potrzeby samorealizacji.

Podsumowanie

Biblioteka wiejska XXI w. nie może być już tylko wypożyczalnią książek, ale musi się przeobrazić w centrum życia społecznego i kulturalnego społeczności lokalnej. Potrzeba przebudowy i wypracowania nowego wizerunku biblioteki publicznej, rozszerzającej swoją podstawową działalność o funkcje informacyjne, kulturalne i społeczne na obszarach wiejskich w Polsce jest duża. Wizerunek lokalnej biblioteki jako centrum tworzą nie tylko bibliotekarze, ale także użytkownicy, którzy „zmuszają” instytucje do uzupełnienia tradycyjnych zbiorów o nowe treści, technologie i wartości artystyczne.

Placówki biblioteczne mogą stale rozwijać i szukać nowych form aktywności poprzez zadeklarowanie wsparcia instytucjonalnego ze strony władz samorządowych i bibliotek wyższego rzędu oraz pozyskiwanie dodatkowych środków między innymi od partnerów biznesowych. Warunkiem do partnerskich relacji ze środowiskiem i władzami gminy jest praca nad zmianą stereotypu myślenia i postrzegania bibliotek. Nie chodzi tu o wygląd

³ Serwis internetowy Biblioteki Publicznej gminy Stare Miasto: http://www.bibliotekast.pl/asp/pl_start.asp?typ=13&sub=0&subsub=0&menu=8&artykul=165&akcja=artykul [dostęp: 12.01.2015].

⁴ Serwis internetowy Biblioteki Publicznej gminy Stare Miasto: <http://www.bibliotekast.pl> [dostęp: 12.01.2015].

zewnątrzny budynku, ale o zmianę przede wszystkim mentalności. Pomocne w realizacji tych zmian były programy: Rozwoju Bibliotek i Biblioteki+. Biblioteki wiejskie preferują funkcję edukacyjną, uzupełniając w ten sposób system edukacji szkolnej. Odbywa się to kosztem funkcji kulturalnych.

Model biblioteki wiejskiej jako centrum wszelkiej informacji, w którym można się dowiedzieć praktycznie wszystkiego, preferowany w państwach zachodnich, jest w Polsce jeszcze odległy. Stan taki nie jest tylko wynikiem braku świadomości potrzeb w tym zakresie, ale przede wszystkim możliwości finansowych samorządów.

Literatura

Bański J., 2014, *Współczesne typologie obszarów wiejskich w Polsce – przegląd podejść metodologicznych*, Przegląd Geograficzny 86, 4, s. 441–470.

Borowski H., 2014, *Co się zmieniło w bibliotekach?*, Raport Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego; http://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/Raport_GUS_2014/2014_09_22_Co_sie_zmienilo_w_bibliotekach_raport.pdf.

Oldenburg R., 2000, *Celebrating the Third Place: Inspiring Stories about the "Great Good Places" at the Heart of Our Communities*, Marlowe & Company.

Po co Polakom biblioteki?, 2012, Raport po trzech latach działania Programu Rozwoju Bibliotek. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego; <http://frsi.org.pl/po-co-polakom-biblioteki> [dostęp: 8.01.2015].

Społeczny zasięg książki w Polsce w 2012 r., 2013, Raport Biblioteki Narodowej, Warszawa.

Trzupek M., 2010, *Znaczenie bibliotek w środowisku wiejskim*, Biuletyn EBiB [dokument elektroniczny] nr 4 (113); <http://www.ebib.info/2010/113/a.php?trzupek> [dostęp: 8.01.2015].

Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 85 poz. 539 z póź. zm.

Wołosz J., 2004, *Problemy rozwoju bibliotek publicznych w Polsce*, Bibliotekarz, 3, s. 2–7.

Wolf K., 2008, *Książka w społecznej przestrzeni polskiej wsi*, BN, Warszawa.

Summary

Public libraries in Poland are diversified. Some are repositories of knowledge allowing for in-depth study with vast and continually updated resources. The average citizen is served by a large network of libraries supported by local governments. Their basic task is to supply 'books to read' and to conduct educational-cultural activity. The aim of this study was to determine the significance of functions that libraries perform in the rural environment of Poland. The assessment was made on the basis of an analysis of the Central Statistical Office (GUS) data and reports derived from the Libraries Development Programme. This programme has been implemented in Poland since 2009 by the Foundation for the Development of Information Society and the Polish-American Liberty Foundation, which is a partner of the Bill & Melinda Gates Foundation in a venture helping Polish public libraries with access to computers, the Internet and training courses. It was assumed that libraries serving rural population were those located in villages and towns of up to 20 thous. inhabitants. In Poland the accessibility of libraries as measured by the population number per library continues to decline, both in towns and rural areas. In 2002 this index

amounted to 2,118, opposed to 2,555 in 2013. Two factors are responsible: a drop in the number of libraries and a slight increase in the population living in rural areas. There is no doubt that preserving a network of libraries in rural areas in Poland is necessary. Local governments are not generous patrons of libraries; on the contrary, they often liquidate them to reduce the costs of commune operation. Rural libraries prefer the educational function, thus replacing the school education system, but this takes place at the cost of their cultural functions. The model of the rural library as a centre of all kinds of information where one can learn practically everything – favoured in the western states – is still far from popular in Poland.

